

doc.dr.sc. Edin Čolaković

Univerzitet modernih znanosti Mostar/Porezna uprava F BiH

e-mail: edin.colakovic.mo@gmail.com

LAŽNA POREZNA ISPRAVA U FUNKCIJI PRANJA NOVCA I POREZNOG KRIMINALA

Sažetak:

U cikličnom ekonomskom toku, suvremeno porezno okruženje je dinamično i kompleksano polje endogenih i egzogenih faktora, koji su od uticaja na prihvatljivo ponašanje poreznog obveznika. Devijantno ponašanje djela poreskih obveznika motivisano je kriminalnim i nezakonitim lažnim prijavljivanjem prihoda, u cilju pranja novca i ostvarenja kriminalnog profita. Prilikom donošenja odluke o izvršenju porezne prevare, izvršilac krivičnog djela procjenjuje potencijalnu dobit koju može ostvariti po dovršenju krivičnog djela, kao i sigurnosni rizik krivične izloženosti ukoliko bude otkriven. Krivično djelo lažna porezna isprava može se izvršiti izdavanjem lažne isprave ili ne izdavanjem isprave, čije se izdavanje zahtjeva po poreznom zakonodavstvu. Bez obzira da li se radi o izdavanju ili ne izdavanju isprave po poreznom zakonodavstvu, lažna porezna isprava je rezultat profesionalizacije i namjere ostvarenja porezne utaje, čija je realizacija predikatnog karaktera u funkciji pranja novca. Kao modus operandi i metod izvršenja krivičnog djela lažna porezna isprava, u radu je prikazan prakseološki primjer zloupotrebe i nezakonitog ponašanja izvršioca krivičnog djela lažnog obračuna i uplate doprinosa.

Ključne riječi: lažna isprava, prikrivanje prihoda, pranje novca, doprinosi

1. UVOD

U savremenim društvima neophodno je mijenjati međusobne odnose, na različitim nivoima od pojedinca, društvene zajednice i odnosa prema prirodi, kako bi se stanovitim promjenama, krenulo i doseglo stanje održivog razvoja. „Kako razvoj obično povezujemo s boljim životom, te kako je to sigurno vrlo važna stvar za svakog od nas, kretati se u toj oblasti s većim znanjem daje nam više sigurnosti, ali i pravo da kompetentno kažemo o tome svoje mišljenje, pa i da se uključimo u procese u kojima se donose odluke o boljem životu i nas i drugih ljudi” (Trputec, 2007). Fenomen pranje novca postao je suvremeni problem globalnih dimenzija i nezaobilazan je dio međunarodnih finansijskih tokova. U pokušajima kvantificiranja problema pranja novca, ekonomist John Walker, navodi podatke od 2,85 bilijuna USD opranog novca u svijetu. (Walker, 1999) Sva preduzeća u različitim stupnjevima posluju unutar finansijskog sistema koji se sastoji od mnoštva institucija i tržišta što služe preduzećima, pojedincima i vladama (VanHorn i Wachowicz, 2014). Globalno, finansijski sistem podložan je različitim potresima i nije imun od kriminalnog djelovanja. Progresivan razvoj ljuske civilizacije zadnjih desetljeća, pogotovo u području informatike i komunikacija, otvara prostrana virtualna polja za pranje novca i razvoj kriminala. U svim tim fazama i postupcima kriminalnih aktivnosti pokušaja transformacije kriminalne imovinske supstance u legalne tokove, neizostavan alat je lažni dokumenat, ugovor, akt i sl., odnosno lažna porezna isprava, koja kao fenomen nije dovoljno istražena. Organizovani kriminal uspješnim aktivnostima pranja novca učvršćuje svoju kriminalnu moć. Dodatni problem predstavlja činjenica da je pranje novca poput živog organizma. Da bi zavarali trag svojim kriminalnim aktivnostima, u fazama pranja novca koriste različite dokumente kao pokriće, u namjeri legalizacije kriminalne imovine. Pojmovno pranje novca je proces „postkriminalnih aktivnosti usmjerenih na prikriivanje imovinske koristi ili vrijednosti stečene na nezakoniti način“, ulaganjem u finansijski i nefinansijski sustav, s krajnjim ciljem njegova ozakonjenja (Meštrović, 2002). Razvojem metoda i tehnika pranja novca razvijala se i svijest o veličini problema i njegovih posljedica. Prilagođavajući se novonastalim promjenama parači novca traže alternativne putove ozakonjenja nezakonito stečenih prihoda (Cindori, 2010). U svom djelu „Kraj siromaštva“ ekonomske mogućnosti našeg doba, Jeffrey Sachs predlaže novu metodu razvojne ekonomije koju naziva klinička ekonomija, kako bi istaknuo sličnosti između dobre razvojne ekonomije i dobre kliničke medicine (2007). Klinička ekonomija morala bi posjedovati metode i kliničku praksu odstranjivanja bolesne kriminalne imovine iz legalnih finansijskih tokova, kako bi finansijski sistem zdravo funkcionisao.

Generalno, na suprotstavljanju kriminalnim aktivnostima pranja novca, međunarodna zajednica je reagovala donošenjem i usvajanjem konvencija, deklaracija, smjernica, zakonodavnih akata kako bi se na efektivan i efikasan

način suprotstavila sverastućem fenomenu pranja novca. Do decembra 2004. 47 država postalo je strankom Konvencije, uključujući i jednu izvaneuropsku državu, Australiju (Vijeće Evrope, 2005). Međutim, organizovani kriminal bez obzira na različite institucionalne prepreke svojom dinamikom i koruptivno-kriminalnim djelovanjem, veoma često prodire u različite sfere društvene zajednice kako bi pronašao put i prostor za ostvarenje svojih ciljeva (Pedić, 2010).

Razvojem društva u cjelini i globalnog tehnološkog napretka, metode i tehnike pranja novca postaju sve inovativnije. Kriminalne radnje u vezi sa gotovinom mogu biti: prisvajanje gotovog novca, "branje" gotovog novca i lažne obaveze, (Petković, 2010) ali mogu biti i plasiranje gotovog novca iz kriminalnih izvora u razne privredne ili samostalne aktivnosti poreznih obveznika, putem različitih lažiranih dokumenata, odnosno lažnih isprava. U cilju stvaranja dojma da se radi o legalnom poslovanju, lažne isprave su sredstva za provođenje metoda i tehnike pranja novca. Prljavi novac je također kriminalna supstanca neophodna za provedbu terorističkih aktivnosti. novac za finansiranje terorizma je prevashodno prljavi novac.

Dakle, kada se radi i o legalno stečenim sredstvima, odnosno novcu koji potiče iz legalnih izvora, njegovom namjenom za terorističke aktivnost, takav novac mijenja svoju upotrebnu supstancu i transformiše se u prljavi novac za terorističke aktivnosti. Aleks Šmid sačinio je tzv. konsesualnu definiciju, koja na univerzalan način uključuje sve činioce jednog terorističkog akta (Schmid, 2010). Peter J. Quirk navodi da postoji inficirana produkcija usljed povređivanja zakona, jer kad je jedan aspekt zakona srušen, drugi će ići još lakše (Quirk, 1997). Upravo je to prostor za djelovanje i prodor u legalne tokove novca i imovine stečene kriminalnim aktivnostima. Banke i druge finansijske organizacije predstavljaju suvremene posrednike u deponovanju i transferu nezakonito stečenog novca i imovine. „Svjedoci smo činjenice da su u nekim bankama mobilisanje depozita i profitabilnost dominantni faktori za prihvatanje sredstava iz neprovjerenih izvora, pa se mora razmisliti i o drugim idejama u vezi sprovođenja sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma“ (Fijat, 2013).

2. POJAM, BIĆE I DOMENA KRIMINALA LAŽNE POREZNE ISPRAVE

2.1 Pojam i biće krivičnog djela lažna porezna isprava

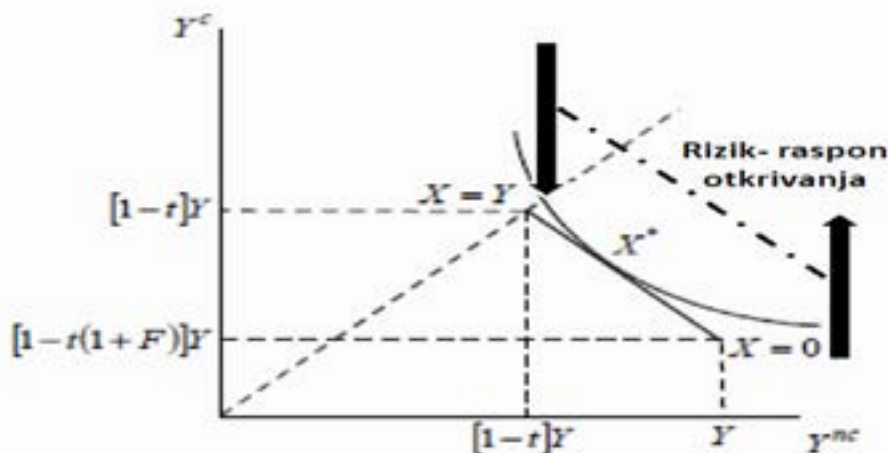
Veoma čest i gotovo svakodnevan oblik pranja novca je potreba za transformacijom i ozakonjenjem kriminalne imovine stečene od raznih oblika nezakonite evazije javnih prihoda. Jedno od predikatnih djela pranja novca je krivično djelo porezne utaje. Za provođenje ovog krivičnog djela kojim se lažno prikazuje ostvareni prihod, neophodan je lažni dokument koji se podnosi poreznim organima, kao istiniti. Spektar lažnih poreznih dokumenata, koje može iskoristiti

kriminalno pravno ili fizičko lice, dosta je širok i može obuhvatiti direktne i indirektne poreze. Neprijavljivanje dohotka kod fizičkih lica, poreza na dobit kod pravnih lica, neprijavljivanje PDV-a, akciza, doprinosa i drugih poreza u različitim rasponima u legalnom poslovanju jedna su strana stvaranja kriminalne imovinske supstance, koju je neophodno transformisati u legalne tokove. Druga strana kriminalne imovinske supstance su imovinske koristi najtežih oblika kriminalnog djelovanja iz polja droga, trgovine ljudima, prostitucije, trgovine oružjem, krijumčarenja itd., koja se često primjenom lažnih dokumenata nastoje prikazati kao rezultat legalnog poslovanja. Za takve poduhvate koriste se različiti fondovi, pravna lica, pojedinci, javna preduzeća, sportski klubovi, humanitarne organizacije kao i drugi oblici pojedinaca i organizacija.

U cilju poimanja fenomena krivičnog djela lažna porezna isprava, razmotren je primjer zakonodavnog rješenja u Bosni i Hercegovini u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine. Krivičnim zakonom FBiH (Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14) u čl. 21. regulisan je pojam Krivično djelo, na način da krivično djelo jeste protupravno djelo koje je zakonom propisano kao krivično djelo, čija su obilježja propisana zakonom i za koje je zakonom propisana krivičnopravna sankcija. Također, odredbama čl. 22. KZ F BiH (Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14) regulisan je način izvršenja krivičnog djela. Navedenim odredbama krivično djelo se može učiniti činjenjem i nečinjenjem, pa se smatra da je krivično djelu učinjeno nečinjenjem kada je učinitelj koji je pravno obavezan spriječiti nastupanje zakonom opisane posljedice krivičnog djela to propustio učiniti, a takvo je propuštanje po djelovanju i značenju jednako učinjenju tog krivičnog djela činjenjem.

Odredbama čl.274. KZ F BiH, propisano je biće krivičnog djela „Lažna porezna isprava“. Opisom krivičnog djela u stavu 1. tačka 1. regulisano je krivično djelo na način : „Ko izda lažnu ispravu čije se podnošenje zahtjeva po poreznom zakonodavstvu u Federaciji, ili ko ne izda ispravu čije se izdavanje po poreznom zakonodavstvu u Federaciji zahtjeva, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.“ Kao teži oblik počinjenja, istog krivičnog djela, regulisan je u stavu 1. tačka 2. na način: „Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini u odnosu na veći broj isprava, ili ako je ugrožena naplata većeg iznosa javnog prihoda, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Krivično djelo, propisano krivičnim zakonodavstvom Federacije Bosne i Hercegovine iz člana 274. KZ F BiH, Lažna porezna isprava, po svom sadržajnom opisu, odnosno po biću krivičnog djela odnosi se na krivična djela iz oblasti poreza, odnosno porezno prijavljivanje i izvještavanje poreznih obveznika lažnim izdavanjem i/ili neizdavanjem isprava, koje se zahtijevaju po poreznom zakonodavstvu. Sam pojam “isprava” regulisan je Krivičnim zakonom FBiH Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14 u čl.2., na način da su definisana značenja izraza po tom zakonu. U stavu

(26) istog zakona regulisano je značenje izraza „Isprava“, na sljedeći način: „Isprava je svaki predmet koji je podoban ili određen da služi kao dokaz kakve činjenice koja je od značenja za pravne odnose.“

Slika 1.: Raspona rizika porezne utaje i pranja novca u korelaciji sa optimalnim nivoom prijavljenog dohotka

Izvor : J. Hindriks, G. D. Myles i E.Čolaković

Na slici 1. prezentiran je raspon rizika porezne utaje i pranja novca u korelaciji sa optimalnim nivoom prijavljenog dohotka na kojoj se jasno razaznaju dva hipotetička različita ekstremna slučaja prijavljivanja dohotka. Prvi hipotetički slučaj odnosi se na situaciju kada je $X=Y$, odnosno kada je ostvareni dohodak u potpunosti prijavljen i kada je po tom osnovu sačinjena tačna porezna isprava. Na istoj slici, u drugom ekstremnom hipotetičkom slučaju $X=0$, odnosno ostvareni dohodak nije prijavljen ili je prijavljen kao 0 vrijednosnih jedinica, u kojem slučaju se koristi lažna porezna isprava. Također, na istoj slici vidljivo je područje rizičnog raspona otkrivanja neprijavljenog dohotka koji počinje ispod tačke $X=Y$ i kreće se do $X=0$. U ovom području za bilo koju finansijsku ili imovinsku prijavu koristi se lažna porezna isprava.

Dakle, lažna porezna isprava kao suvremeni instrument prevare, koristi se u različitim kriminalnim aktivnostima pojedinaca i organizovanih kriminalnih grupa. Da bi se suprotstavili ovakvom sverastućem suvremenom obliku prevara, institucije i državni organi za provođenje zakona moraju biti upućeni na korištenje novih znanja i suvremenih dostignuća nauke kako bi bili u mogućnosti provoditi zakonske propise. Jedna od valjanih tehnika praćenja tokova novca putem isprava ili lažnih isprava je finansijska istraga. Agencijama za provođenje zakona pored klasičnih istražnih aktivnosti kao i suvremenih metoda otkrivanja organizovanog kriminala, na raspolaganju je finansijska istraga kojom se na efikasan i efektivan način može ući u trag prljavom novcu i imovini stečenoj kriminalnim djelovanjem.

Uspješan primjer otkrivanja kriminalnih aktivnosti ogromnih razmjera je aktivnost italijanske financijska policija iz 2012. godine, kada je zaplijenila u području Napulja restorane, zgrade i tvrtke u ukupnoj vrijednosti višoj od 800 milijuna eura, u posjedu poduzetnika povezanog s napuljskom mafijom Camorrom. Angelo Simeoli, vlasnik građevinske tvrtke blizu Napulja, prao je prljavi novac od 1980., istaknuo je pukovnik Roberto Proserpi, dodajući da se istraga oslanjala na izjave sedam pokajnika. Ukupno je podignuto 1069 zgrada, 99 zemljišta je otkupljeno, a 32 građevinske i stambene tvrtke sudjelovale su u tom pranju novca u području Napulja, rekli su istražitelji (HRT, 2012). Dakle, preko trideset dvije godine, navedeni poduzetnik Angelo Simeoli lažno je prijavljivao svoje ostvarene prihode nadležnim poreznim organima Italije, koristeći se pri tome lažnim poreznim ispravama u svom poslovanju.

2.2 Domena krivičnog djela lažna porezna isprava

„Onaj tko krađe profesionalno, krađe su mu redoviti, svakodnevni posao u koji ulaže svoje vrijeme i energiju; svaki svoj čin pažljivo planira (odabir i osiguravanje mjesta, plan bijega, odlaganje ukradenoga, opcija “popravljanja“ slučaja i slično); posjeduje tehnička znanja i vještine te koristi posebne metode koje ih razlikuju od ostalih kriminalaca i koje nisu nasilne (najvažnija je sposobnost manipuliranja ljudima, pristup, oštromnost, “fasada“, dar govora); njegov posao zahtjeva nomadski stil života jer se najčešće “operira“ po različitim gradovima i državama; osim toga zajednička im je duhovna srodnost, poznanstva, suosjećanje, razumijevanje, dogovori, pravila i kodovi ponašanja te jezik.“ (Sutherland, 1037)

Domena krivičnog djela lažna porezna isprava dosta je široka pojava i prisutna je u svim segmentima globalnog društva. Da bi smo sistemski upoznali i razumjeli problem i svu kompleksnost područja i obuhvata poreznih isprava, koje dalje mogu biti detektirane kao lažne porezne isprave, neophodno je ukazati na vrstu poreznih obveznika (lica), statusnu aktivnost poreskih obveznika i osnovne tipove obrazaca (isprava) koji mogu biti nosioci pojave implementacije lažne porezne isprave u procesu kriminalnih aktivnosti porezne utaje i pranja novca. Slijedom navedenog, kao segment sistemskog proučavanja navedene pojave, elaboriraju se činjenice, na primjeru validnih poreznih isprava, koje su normativno propisane i kao takve neophodne u radu poreznih obveznika u Poreznoj upravi Federacije BiH, odnosno državnoj agenciji za provođenje zakona u pogledu direktnih poreza. Porezne isprave, obrasci i sl., različitim informacijskim šiframa kodiraju se i razvrstavaju na sljedeća lica: pravna lica, samostalne poduzetnike, dijelove osnovnih subjekata pravnog lica, rezidente i nerezidente, dijelove lica iz entiteta RS i DB kao i diplomatska i konzularna predstavništva, misije i međunarodne organizacije i dr. Porezna lica po svojoj statusnoj aktivnosti mogu biti: u predregistraciji, aktivan, aktivan-sezonski, aktivan-u prestanku, u

likvidaciji, osnovni subjekat u likvidaciji, u stečaju, osnovni subjekat u stečaju, u privremenoj obustavi, neaktivan, neaktivan u reorganizaciji, odseljen, odseljen osnovni subjekat, oduzet JIB, pridružen i u nepoznatom statusu. U navedenom primjeru, porezna lica u prikazanim različitim statusnim aktivnostima, u svom poslovanju na području Federacije Bosne i Hercegovine, a u skladu sa zakonskim odredbama dužna su da u različitim poslovnim situacijama Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine dostavljaju izvještaje kroz različite tipove obrazaca, kako slijedi : 2001, 2001-A, 2002, 2002-A, ADS-1032, AVG-1031,DKP, GIP-1022, GPD-1051, GPZ-1052, JS 3310, MIP-1023, OVN, PDN-1033, PFL-3, PIP-1034, PK-1001, PMIP-1024, POD, POD-8, POR500 rezident, POR500/PI-505 nerezident, POR501/PI-505 rezident, POR-502, POR-503, POR-504 PP-8, PPL-1,PPL-2, PRIM-1054, PRPD, PRPD, PRPP, RRS, RSFL, SPR-1053, ZS i drugi.

Navedeni primjer, Porezne uprave Federacije Bosne i Hercegovine kao sistemskog modela, u pogledu vrste lica, statusnih aktivnosti, tipova poreznih obrazaca karakterističan je za Bosnu i Hercegovinu, ostale porezne institucije regionalnog okruženja Bosne i Hercegovine kao i Evropske unije. Pri tome je važno uzeti u obzir činjenicu da se radi o entitetskoj upravi sa sopstvenim informacijskim i jezičkim kodovima koji se koriste prilikom obrade poreznih isprava. Nije teško zaključiti da je koncept prevare primjenom lažne porezne isprave, u okvirima klasičnog i organizovanog kriminalna, kao kriminalna metodološka aktivnost, prihvatljiv i primjenjiv je u dosta širokoj domeni regionalnog okruženja, EU kao i na globalnom području, na način kako je to prikazano na slici 2.

U slučaju da porezni obveznik konkretno ne ispunjavao svoje obaveze u skladu sa važećim zakonskim propisima i koristi lažnu poreznu ispravu, onda je predmet istražnih aktivnosti po odredbama krivičnog zakonodavstva. Modus operandi izbjegavanja prijavljivanja tačne obaveze uplate doprinosa predstavlja postupanje suprotno odredbama Zakona o doprinosima i Pravilnika o načinu obračunavanja i uplate doprinosa, na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

Slika 2.: Lažna porezna isprava u funkciji pranja novca

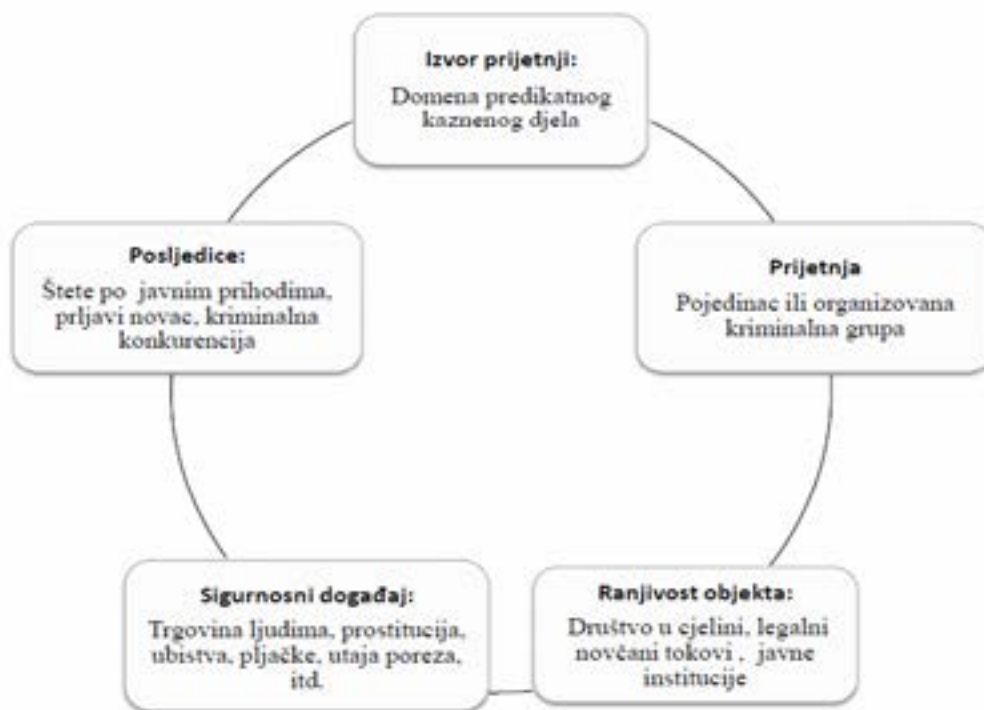
Porezni obveznik postupa suprotno navedenim odredbama Zakona o doprinosima, (SN FBiH, 91/15) dok odgovorno lice u pravnom licu svjesno ne sačinjava i ne izdaje veći broj zakonom propisanih isprava, koje se odnose na obračun i uplatu doprinosa za uposlene radnike, čime ugrožavaju naplatu većeg iznosa javnih prihoda. Koristeći lažne isprave, uplatilac doprinosa ne vrši uplatu dužnih obaveza, već iste raspoređuje i koristi u druge „poslovne“ svrhe ili koristi za druge namjene, direktno slabeći zdravstvene i penzione fondove.

Dakle, primjenom metode introspekcije, primjenom deskriptivne metode te uočenim posebnostima istraživanog pojma „lažna porezna isprava“ u multidisciplinarnom okruženju, kao i analizom prepoznatljivih međusobnih poveznica (primjer: funkcija pranja novca), proučavanjem savremenih trendova i novih saznanja tokom istraživanja, obrađena je domena kao znanstveno područje lažne porezne isprave. U skladu sa navedenim, koristeći logiku, na jasan i precizan način, u cilju dolaženja do novih znanja, možemo konstatovati da je domena djelovanja i upotrebe lažne porezne isprave u dosta širokom kriminalnom području, koje je stručno i naučno nedovoljno istraženo.

3. SIGURNOSNI MENADŽMENT I UPRAVLJANJE PREDIKATNIM RIZICIMA PRANJA NOVCA

Pojedinačan događaj pranja novca, sadržajno i metodološki razlikuje se od fenomena procesa porezne utaje, koja je u takvim slučajevima predikatno djelo. Pranje novca je lepeza različitih izvora prljavog novca, dok je porezna utaja samo jedan od oblika stvaranja prljavog novca. Pranje novca kao fenomen se realizuje kroz kriminalni proces, koji je složen skup dešavanja unutar različitih segmenata kriminala i ostvarene kriminalne koristi od droge, trgovine ljudima, krijumčarenja, automafije itd..

Polazna supstanca znanja za efikasno otkrivanje izvršilaca krivičnih djela iz oblasti pranja novca determinisana je stručnim i aktivnim poznavanjem propisa iz navedene oblasti, krivičnog zakonodavstva, kriminalistike i krivičnog procesnog prava. Dakle, složen i multidisciplinarn pristup u borbi protiv suvremenih oblika pranja novca podrazumijeva primjenu znanja koja su regulisana okvirnim zakonodavstvom ali zahtjeva od ovlaštenih službenih lica i tužilaštva poznavanje i praćenje savremenih naučnih saznanja iz drugih oblasti, kao što su: materijalno pravo, kriminalistika, procesno pravo, menadžment, ekonomija, bankarstvo, sociologija, psihologija i praćenje naučne aktuelne zbilje. Aktuelna zbilja oko istraživanja krivičnih djela pranja novca, a posebno kao oblika organizovanog kriminaliteta, upućuje i zahtijeva od teoretičara ali i u praktičnom smislu prilikom implementacije novih znanja, da se ovoj pojavi naučno i metodološki treba pristupiti s multidisciplinarnog aspekta.

Slika 3.: Upravljanje predikatnim rizicima pranja novca prema normi ISO 31000

Detekcija rizika, procjena rizika te razvoj strategije upravljanja rizikom predstavljaju ključne faze za upravljanje predikatnim rizicima pranja novca prema normi ISO 31000. Na slici 3. prikazan je proces procjene rizika kroz identifikaciju izvora prijetnji i detekcije prijetnji, ranjivost ugroženog objekta, sigurnosni događaj i posljedice. Obveznici, odnosno komercijalne institucije koje posluju u finansijskom i nefinansijskom sektoru su, Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, obavezane provoditi mjere za otkrivanje i sprečavanje pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti.

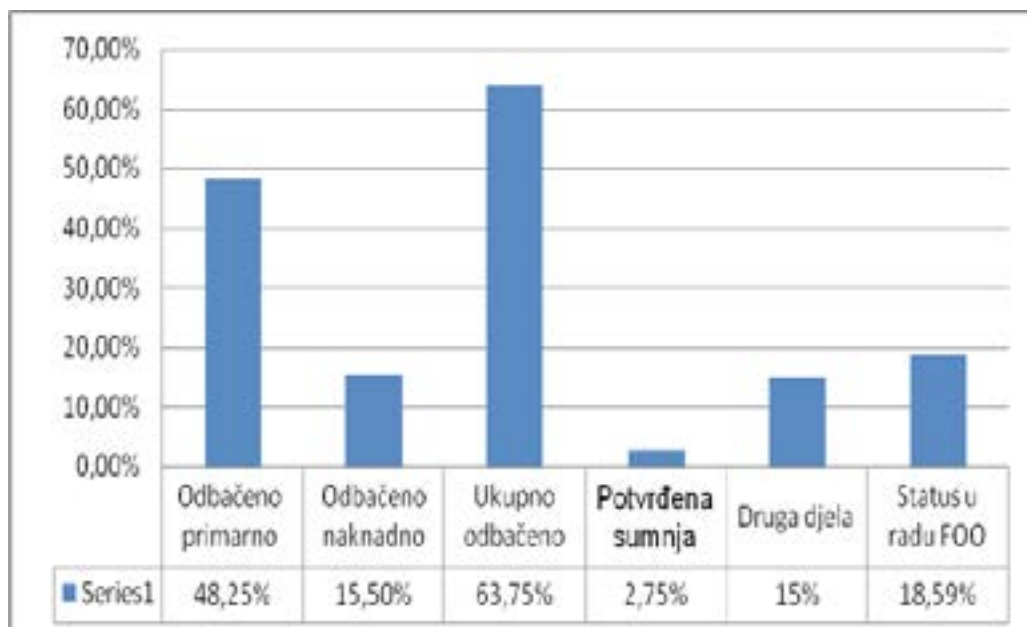
Sigurnosni menadžment je specifičan, sistematičan i logičan odgovor na sigurnosne opasnosti i prijetnje izazvane različitim oblicima kriminala pa time i na kriminal od posljedica pranja novca. "On predstavlja naučno-stručni, konceptualno-metodološki, sistemsko-organizacijski i operativno praktični okvir, za dizajniranje i očuvanje podnošljivog sigurnosnog stanja. Sigurnosni menadžment, na sigurnosne izazove pa time i na fenomen pranja novca, djeluje kroz agencije za provođenje zakona i tužilačko sudske institucije, u sinergijskom okruženju" (Čolaković, 2015). Bez adekvatno postavljenog sigurnosnog menadžmenta, u agencijama za provođenje zakona, upravljanje sigurnosnim rizicima pa time i upravljanje predikatnim rizicima pranja novca nije valjano. Sigurnosni menadžment u svom djelovanju posjeduje poluge za efikasno i efektivno suprotstavljanje sigurnosnim rizicima.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Konceptualno predmet istraživanja ovog rada je iz područja društvenih nauka i teoretski pripada nekolicini naučnih disciplina, pa je pristup u radu multidisciplinarnog karaktera. Predmet istraživanja u ovom radu obuhvata istraživanje oblasti sigurnosti javnih prihoda, ukazujući pri tome na oblike opasnosti i prijetnji od nezakonite evazije javnih prihoda u slučajevima primjene lažne porezne isprave. Predmet istraživanja, u ovom radu obuhvata fenomene klasičnog i organizovanog kriminala u korelaciji sa pranjem novca i poreznim kriminalom, kao i utjecaj lažne porezne isprave na navedene fenomene.

Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje uloge i značaja lažne porezne isprave u funkciji pranja novca i poreskog kriminala, kritičko sagledavanje aktuelne slabosti sadašnjeg institucionalnog okvira i javnih organizacija na suprostavljanju kriminalu od pranja novca i poreskog kriminala, kako bi se na osnovu novih saznanja i činjenica, na efikasniji i efektivniji način uticalo na stabilnost javnih prihoda i fiskalnog sistema.

U okviru ovog rada prezentiraju se javni rezultati obrade prijavljenih sumnjivih transakcija tokom 2016. godine, od strane FOO Bosne i Hercegovine, javni rezultati sumnjivih, gotovinskih i povezanih transakcijama dostavljenih FOO BiH u 2017. godini, kao i javno prezentirani izvještaji o poduzetim mjerama i radnjama i javni izvještaji o provedenim finansijskim istragama FOO BiH u 2017. godini. Također, u radu je istražena valjanost i upotrebna vrijednost dostavljenih informacija u borbi protiv kriminala od strane obeznika kao i efikasnost i efektivnost obrade dobivenih informacija o pranju novca od strane agencija za provođenje zakona.

Grafikon 1. Rezultati obrade prijavljenih sumnjivih transakcija tokom 2016. godine FOO BiH

Tokom 2017. godina započeta je i okončana aktivnost na prikupljanju, analizi i sačinjavanju povratnih informacija obveznicima za sve dostavljene prijave sumnjivih transakcija tokom 2016. godine, a što je zakonska obveza FOO u skladu sa članom 63. stav (1) Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti. (SG BiH, 46/16) Na osnovu ukupne analize svih dostupnih informacija i podataka u vezi prijava sumnjivih transakcija dostavljenih tokom 2016. godine može se konstatovati da je nakon početne analize FOO-a odbačeno 48,25% svih prijava sumnjivih transakcija, te je nakon analize dodatno prikupljenih informacija, podataka i dokumentacije odbačeno je još 15,50% prijava sumnjivih transakcija, što ukupno iznosi 63,75% odbačenih prijava, od ukupnog broja svih prijava sumnjivih transakcija dostavljenih tokom 2016.godine. U 2,75% prijavljenih sumnjivih transakcija FOO je potvrdio sumnju obveznika na postojanje krivičnih djela „pranje novca“ ili “finansiranje terorističkih aktivnosti“, u 15% prijava sumnjivih transakcija utvrđena je sumnja na neku drugu nepravilnost najčešće vezanu za kršenje zakona iz oblasti poreza, zakona o deviznom poslovanju i sl., dok 18,50% prijava sumnjivih transakcija još uvijek imaju status „u radu“ u okviru FOO-a. Dakle, za veoma mali procenat od svega 2,75% prijavljenih sumnjivih transakcija, potvrđena je sumnja obveznika na postojanje krivičnih djela „pranje novca“ ili “finansiranje terorističkih aktivnosti“, U Tabeli 1. prezentiraju se dostavljene sumnjive, gotovinske i povezane transakcije dostavljene nadležnom tijelu Bosne i Hercegovine u 2017. godini.

	Opis izvještaja prema FOO BiH	Broj	Valuta KM
1	Sumnjive transakcije -banke i ostali 2+3	528	64.529.918,78 KM
2	Sumnjive transakcije -banke	257	50.629.202,63 KM
3	Sumnjive transakcije -ostali obveznici	270	10.116.413,13 KM
4	Ukupno gotovinske i povezane gotovinske transakcije 5+6	478.832	19.192.755.516,65KM
5	Izveštaj banaka	473.964	17.708.376.927,45KM
6	Izveštaj ostalih obveznika	4.868	1.484.378.589,20 KM

Tabela 1. Prikaz sumnjivih, gotovinskih i povezanih transakcijama dostavljenih FOO BiH u 2017. godini

Odmah je uočljiva karakteristična dihotomija u broju sumnjivih transakcija, ukupno banke i ostali broj: 528, u odnosu na ukupne gotovinske i povezane transakcije broj: 478.832. Na takav način prijavljivanja ukupan nominalni iznos prijavljenih transakcija u ukupnom zbiru od 19.192.755.516,65 KM, predstavlja prikaz sumnjivih, gotovinskih i povezanih transakcijama dostavljenih FOO BiH u 2017. godini. Sama činjenica da je brojčano prikazano 479.360 sumnjivih, gotovinskih i povezanih transakcija dostavljenih FOO BiH u 2017. godini od strane obveznika, upućuje na činjenicu da se radi i o identičnoj sumnji za isti broj lažnih isprava, odnosno lažnih poreznih isprava u ukupnom nominalnom iznosu od 19.257.285.435,43 KM. (što primjera radi, predstavlja gotovo dvije trećine BDP BiH u 2017. godini), nedvosmisleno upućuje na zaključak da ovakav vid izvještavanja, od strane obveznika prema FOO BiH nije valjan.

Način izvještavanja mora biti efikasan i efektivan, u suprotnom kao što se vidi u prezentiranom slučaju, radi se o dostavljanju velikog broja informacija sa nepotpunom i sumnjivom upotrebom vrijednošću u segmentu borbe protiv kriminala pranja novca.

U Tabeli 2., prezentira se izvještaj o poduzetim mjerama i radnjama i izvještaji o provedenim finansijskim istragama FOO BiH u 2017. godini, u kojem su potvrđena odstupanja u pogledu pristiglih obavještajnih informacija i podataka, u odnosu na broj izvještaja prema različitim sudsko-tužilačkim organima. Naime, broj izvještaja (59) od strane nadležnog organa, u ogromnoj je disproporciji, u odnosu na broj obavještajnih informacija dostavljenih nadležnom organu od strane obveznika (479.360).

Izvjestaji	Broj izvještaja
Tužilaštvu BiH	33
Kantonalnim tužilaštvima	22
Sudu BiH	2
Kantonalnim sudovima	2
UKUPNO	59

Tabela 2. Prikaz izvještaja o poduzetim mjerama i radnjama i izvještaji o provedenim finansijskim istragama FOO BiH u 2017. godini

Rezultati istraživanja prezentirani u Tabeli 3., takođe potvrđuju ogromna odstupanja u pogledu ukupnog nominalnog iznos prijavljenih transakcija u iznosu od 19.192.755.516,65 KM, u odnosu na stečenu imovinsku korist u 2017. godini u iznosu od 8.935.546,00 KM. (u 2016. godini u iznosu od 28.955.624,70 KM).

Opis djela	2016. godina u KM	2017. godina u KM
Sumnja na pranje novca	32.084.951,95	10.257.546,00
Materijalna šteta	30.026.846,00	2.000.000,00
Imovinska korist	28.955.624,70	8.935.546,00

Tabela 3. Prikaz uporednih podataka u periodu 2016/2017 godina o provedenim finansijskim istragama FOO BiH

Veoma je interesantan podatak koji se prezentira na osnovu rezultata provedenog istraživanja da je pričinjena materijalna šteta u iznosu svega 2.000.000,00 KM, dok sumnja na pranje novca u 2017. godini iznosi svega 10.257.546,00 KM, od nominalnog iznos prijavljenih transakcija u 2017. godini u iznosu od 19.192.755.516,65 KM, nakon provedenih finansijskih istraga, kako je navedeno u izvještaju. Formalno, prijavljene transakcije od strane obveznika su isprave, kojima se potvrđuju transakcije. Prema navedenim odredbama iz Krivičnog zakona, isprava je svaki predmet koji je podoban ili određen da služi kao dokaz kakve činjenice koja je od značenja za pravne odnose, pa samim time i za finansijske transakcije kada se radi o sumnjivim transakcijama, klijentima ili licima kao i gotovinskim transakcijama čija vrijednost iznosi ili prelazi iznos od 30.000,00 KM, te povezanim gotovinskim transakcijama čija ukupna vrijednost iznosi ili prelazi iznos od 30.000,00 KM. Rezultati istraživanja potvrđuju da se veoma malo i/ili nikako, u razjašnjavanju krivičnog djela pranja novca, ne koristi zakonodavni instrument lažna porezna isprava.

Na osnovu rezultata istraživanja u ovom radu, vidljivo je da kriminalni milje prilikom donošenja odluke o izvršenju porezne prevare, procjenjuje potencijalnu dobit koju može ostvariti po dovršenju krivičnog djela, kao i sigurnosni rizik krivične izloženosti ukoliko bude otkriven. Pranje novca kao logičan slijed kriminalne aktivnosti pod takvim okolnostima ostaje neotkriveno. Rezultati istraživanja potvrđuju nizak nivo otkrivenih i procesuiranih krivičnih djela pranja novca, naspram enormnog broja raspoloživih informacija i podataka koje se dostavljaju od strane obveznika.

5. ZAKLJUČAK

Svaka pojedinačna porezna utaja kao predikatno djelo pranja novca je svojevrsni kriminalni događaj, koji ima direktan utjecaj na javne prihode. Realizacija porezne utaje kao i pranja novca nije moguća bez lažnih dokumenata. Lažni dokumenti, koji po svojoj formi izgledaju sasvim legalno, suštinski su formirani za prevaru.

U skladu sa rezultatima istraživanja, zaključuje se da lažna porezna isprava u svom biću ima dvojaku namjenu, primarno za kriminalnu aktivnost porezne utaje, da bi u konačnici poslužila kao primarni dokument za realizaciju pranja novca, kao potvrda za lažni izvor legalnih sredstava. Lažna porezna isprava u istražnim aktivnostima pranja novca, nije dovoljno prepoznata kao valjan instrument za otkrivanje počinitelja prevare.

Rezultati istraživanja potvrđuju nesrazmjer u pogledu dostavljenih informacija i podataka od strane obveznika o sumnjivim transakcijama, klijentima ili licima kao i gotovinskim transakcijama čija vrijednost iznosi ili prelazi iznos od 30.000,00 KM, te povezanim gotovinskim transakcijama čija ukupna vrijednost iznosi ili prelazi iznos od 30.000,00 KM, sa jedne strane i provedenim finansijskim istragama i poduzetim krivičnim aktivnostima te utvrđene štete sa druge strane. Iznos štete i poduzete krivične aktivnosti kao posljedica pranja novca je zanemariva u odnosu na broj sumnjivih transakcija klijentima ili licima kao i gotovinskim transakcijama.

Zaključuje se da aktuelni sistem izvještavanja, koji je zakonodavno obavezan za obveznike izvještavanja, na otkrivanju počinitelja kriminaliteta pranja novca nije efektivan i efikasan, što potvrđuju gotovo zanemarujući podatci o visini utvrđivanja štete i oduzete kriminalne imovine u posmatranom periodu.

Na osnovu rezultata istraživanja potvrđuje se da kriminalni milje prilikom donošenja odluke o izvršenju porezne prevare, procjenjuje potencijalnu dobit koju može ostvariti po dovršenju krivičnog djela, kao i sigurnosni rizik krivične izloženosti ukoliko bude otkriven. Izvršenje kriminalnog djela pranja novca je zaokružen skup dešavanja, koji ima svoj početak, tok i završetak, odnosno svoj negativan ishod. Pranje novca je vremenski ograničena kriminalna aktivnost i često kratkotrajna koja za svoju realizaciju neizostavno koristi različite lažne

6. LITERATURE

1. Cindori, S. (2010). Procjena stupnja rizika poreznih savjetnika u sustavu sprječavanja pranja novca. Zbornik Prav. fak. Rijeka br. 2, 809-827. Izvorni znanstveni rad, UDK: 343.359.
2. Čolaković, E. (2015). Održivi razvoj i menadžment sigurnosti u funkciji otkrivanja i dokazivanja poreznih utaja u Bosni i Hercegovini, doktorat, Mostar: UMZ CKM.
3. Fijat, Lj. (2013). Problematika pranja novca-odgovornost finansijskih institucija, MP 2, Izv. nauč. rad, UDK: 343.9.024:336.7, Biblid 0025-8555, 65(2013) Vol. LXV, br. 2,185–204.
4. Meštrović, D. (2002). Legalizacija nelegalno stečenog kapitala, Zagreb, Policija i sigurnost 11. 1-3, 147.
5. Pedić, Ž. (2010) Nefinancijski sektor i samostalne profesije u kontekstu sprečavanja pranja novca, Pregledni znanstveni rad, UDK: 343.359 Zb. Prav. fak. Rijeka. br. 1, 617-642
6. Petković, Aleksandar: (2010) Forenzička revizija - Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Orfelin izdavaštvo, Proleter A.D. Bečej, Novi Sad
7. Sachs D.J. (2007). Kraj siromaštva: ekonomske mogućnosti našeg doba. Zagreb, Algoritam,
8. Schmid, A. (1983). Political terrorism, Amsterdam, North Holland, p. 76.
9. Sutherland, E. H. (1937). The Professional Thief: by a Professional Thief «Annotated and Interpreted by Edwin Hardin Sutherland», University of Chicago Press, Chicago
10. VanHorn, J. C. et. Wachowicz M. J. Osnove finansijskog menadžmenta, Zagreb, ISBN 953-6070-09-X, Mate, 2014.
11. Trpulec, Z. (2007). Dizajn humanog održivog razvoja i ekonomski razvoj, Hrvatski leksikografski institut BiH, Mostar.
12. Walker, J. (1999). How big is Global Money Laundering, MCB UP Ltd, 25-35.
13. Quirk J. P. (1997). Money Laundering: Muddying the Macroeconomy. Finance & Developmen. 34(1),19.

Zakoni i propisi:

1. Krivični zakon FBiH (Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)
2. Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorističkih aktivnosti („Službeni glasnik BiH“ broj 47/14 i 46/16)
3. Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu („Službeni glasnik BiH“, br. 27/04, 63/04, 35/05, 49/09 i 40/12)
4. Zakona o doprinosima („Službene novine Federacije BiH” broj: 35/98, 54/00,

16/01, 37/01, 1/02, 17/06, 14/08 i 91/15)

5. Konvencija Vijeća Europe o pranju, traganju, oduzimanju i privremenom oduzimanju prihoda stečenoga kaznenim djelom i o financiranju terorizma
6. Pravilnik o provedbi Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorističkih aktivnosti („Službeni glasnik BiH“, broj 41/15)
7. Uputstvo o načinu popune obrazaca i elektroničkog unosa podataka za prijavu novčanih transakcija od strane obveznika („Službeni glasnik BiH“, broj 41/15).

Internet izvori:

1. <https://vijesti.hrt.hr/172739/mafiji-oduzeta-imovina-vrijedna-800-mil-eura>,(preuzeto 01.07.2018.godine)

FALSE TAX DOCUMENT IN THE FUNCTION OF MONEY LAUNDERING AND TAX CRIMINAL

In a cyclical economic flow, a modern tax environment is a dynamic and complex field of endogenous and exogenous factors, which have impact on taxpayer behavior. The deviant behavior of some taxpayers is motivated by criminal and illegal declaration of income, with the aim of money laundering and the realization of criminal profit. When making a decision on the execution of a tax fraud, the perpetrator estimates the potential gain that can be achieved after completing the criminal offense, as well as the security risk of criminal exposure if it is detected.

A criminal offense of false tax documents may be made by issuing a false document or by not issuing a document, which issuance is required by the tax legislation. Regardless of whether it is about issuing or not issuing a document under the tax legislation, a false tax document is a result of the professionalisation and intent of the realization of tax evasion, which realization is predicate in the function of money laundering. As a modus operandi and the method of committing the criminal offense of false tax documents, the paper presents a practical example of abuse and unlawful conduct of perpetrators of the criminal offense of false accounting and payment of contributions.

Key words: *false documents, concealment of income, money laundering, contributions*